

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için **Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle.** "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçeğe değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir gift." – Rabi Sacks

Vaera

Bitler ve İnsanlar Üzerine

Mısır ülkesinin tümünde, toprağın tozu bitlere dönüşmüştü. Büyücüler gizemli yöntemlerini kullanarak aynısını yapıp bitleri üretmeye çalıştılar; fakat beceremediler. Bu arada bit [sürüleri] hem insanların hem de hayvanların üzerinde etkiliydi.

"Bu," dediler büyücüler Paro'ya "Tanrı'nın parmağıdır." Fakat Paro'nun kalbi güçlendi ve tıpkı A-Şem'in söylediği gibi onlara aldırmadı.

Şemot 8:13-15

İnsanlar Tora'da mizahın kullanımına pek az dikkat vakfederler. Mizahın en önemli şekli, Tanrı'yı taklit edebileceklerini düşünen insanoğullarının yüksekte atışlarıyla alay etmek üzere hicve başvurmaktır. Bir şey Tanrı'yı güldürür: insanların Göklere meydan okuma girişimlerine tanık olmak:

Yeryüzünün kralları dimdik durdular,
Ve asiller bir araya geldiler A-Şem'e ve
meshedilmişine karşı.

"Bağlarımızı koparalım ve zincirlerini
üzerimizden atalım" [diyorlar.]

Göklerde Oturan gülüyor,
A-Şem alay ediyor onlarla.

Teilim 2:2-4

Babil Kulesi hikâyesinde bunun harikulade bir örneği vardır. Şinar Ovası'ndaki insanlar bir şehir ve içinde "göklere erişecek" bir kule inşa etmeye karar verirler. Bu, Tanrı'nın öngörmüş olduğu doğal düzene karşı bir isyan hareketidir ("Gökler A-Şem'in gökleridir; ve yeryüzünü insanoğullarına vermiştir..."). Bunun ardından Tora şöyle der: "A-Şem, insanoğullarının inşa ettikleri şehri ve kuleyi

görmek için indi" (Bereşit 11:5). Aşağıda, yeryüzünde, inşacılar kulelerinin göklere erişeceğini düşünmüşlerdir. Ancak ne yapalım; Göklerin bakış açısından kule o kadar miniciktir ki, Tanrı'nın onu görmek için "aşağı inmesi" gerekmiştir.

Hiciv, belaların en azından bazılarını anlamak için zorunlu bir yöntem olacaktır. Mısırlılar, çoğu doğa kuvvetlerini temsil eden bir tanrılar yelpazesine taparlardı. Büyücüler "gizemli yöntemleriyle" bu kuvvetleri kontrol edebileceklerine inanıyorlardı. Bilim döneminde teknoloji neyse mitler döneminde de büyü oydu. Tanrıları manipüle edebileceğine inanan bir uygarlık, benzer şekilde insanlara karşı cebir uygulayabileceğine de inanır. Böyle bir kültürde, özgürlük kavramı diye bir şeyi bilmek mümkün değildir.

Belalar yalnızca Paro ve halkını, Bene Yisrael'e yönelik istismarları nedeniyle cezalandırmayı değil, aynı zamanda onlara, inandıkları ilahların güçsüzlüğünü göstermeyi de amaçlıyordu ("Mısır'ın tüm tanrılarına karşı yargılarımı uygulayacağım: Ben A-Şem'im", Şemot 12:12). Bu, behorların öldürülmesi öncesindeki dokuz belanın ilkinin ve sonuncusunu açıklamaktadır. İlk bela Nil'le ilgiliydi. Dokuzuncusu ise karanlık belasıydı. Nil'e, o olmasa tamamen çöl olacak bir bölgede bereketin kaynağı olarak tapılıyordu. Güneş, tanrılarının en büyüğü olarak görülüyordu: Re (ve Paro, onun çocuğu olarak kabul ediliyordu). Karanlık, güneş tutulması demekti ve Mısır tanrılarının en büyüğünün

bile gerçek Tanrı karşısında hiçbir şey yapamadığını gösteriyordu.

Bu yüzleşmede söz konusu olan şey, mit ile Tora monoteizmi arasındaki farktır. Mitte tanrılar, uysallaştırılacak, yatıştırılacak veya manipüle edilecek birer güçten ibaret iken, Tora monoteizminde etik (adalet, şefkat, insani saygınlık), Tanrı ile insan ırkı arasındaki buluşma noktasını oluşturur. İlk iki belayı anlamının anahtarı budur. Bunların her ikisi de, Mısırlıların Bene Yisrael'e yönelik zulmünün başlangıcına atıfta bulunur: erkek bebekleri ilk olarak doğum sırasında ebeler aracılığıyla öldürme girişimi (ki Şifra ve Pua'nın ahlak duyguları sayesinde bu boşa çıkarılmıştı), ardından da bebeklerin Nil'e atılmak suretiyle boğularak öldürülmeleri.

İlk belada nehrin kana dönüşmesinin sebebi budur. İkinci bela olan kurbağalar belasının simgeledikleri de Mısırlılar tarafından derhal anlaşılmış olsa gerektir. Kurbağa-tanrıça Heqet, kadınlara doğum sırasında yardımcı olan ebeyi temsil ederdi. Her iki bela da belli bir mesajın kodlanmış haliydi: "Eğer nehri ve ebeleri – ki bunların her biri normalde yaşamla ilişkilidir – ölüme yol açmak için kullanırsanız, bu kuvvetlerin ta kendileri dönüp size karşı etkili olacaktır." Burada son derece önemli bir mesaj şekillenmektedir: Realitenin etiksel bir yapısı vardır. Eğer kötü amaçlar için kullanılırlarsa, doğanın güçleri insana karşı harekete geçecek, böylece onun yaptığı şey, karşılık olarak kendisine yapılacaktır. Tarihte adalet vardır.

Mısırlıların bu ilk belaya verdikleri yanıt, onları kendi referans çerçeveleri içinde görmek olmuştur. Mısırlıların gözünde belalar birer mucize değil, büyü şekilleridir. Paro'nun büyücüleri için Moşe ve Aaron da, tıpkı kendileri gibi "gizemli yöntemler" uygulayan kişilerden ibarettir. Bu yüzden onların yaptığını tekrarlarlar: kendilerinin de suyu kana dönüştürebileceklerini ve bir kurbağa sürüsü üretebileceklerini gösterirler. Buradaki ironi o kadar da derin değildir. Mısırlılar Moşe ve Aaron'un yaptıklarını kendilerinin de yapabildiklerini kanıtlamaya o kadar heveslidirler ki, işleri Mısırlılar için düzeltmek bir yana dursun, her şeyi daha da berbat hale

getirdiklerini fark etmekten tamamen aciz kalmaktadırlar: ürettikleri şey, daha çok kan ve daha çok kurbağadır!

Bu bizi üçüncü belaya getirmektedir: bitler. Bu belanın amaçlarından biri, büyücülerin bir benzerini yapamayacakları bir etki yaratmaktır. Büyücüler denerler. Başaramazlar. Derhal karara varırlar: "Bu Tanrı'nın parmağıdır."

Bu, dini düşüncede günümüzde bile sürekliliğini koruyan bir fikrin, Tora'da karşımıza çıktığı ilk örnektir. Söz konusu fikir "boşlukların tanrısı" olarak bilinir. Bu fikir, henüz bilimsel bir açıklama bulamadığımız şeyleri mucize diye adlandırdığımızı öne sürer. Buna göre bilim doğadır; din doğaüstüdür.

"Takdir-i İlahi", mantıkla açıklayamadığımız şeyler için kullanılan bir terimdir. Bu düşünceye göre büyücülerin (veya teknokratların) aynısını yapmayı başaramadıkları bir şey, olsa olsa Tanrısal müdahalenin bir sonucu olmalıdır. Bu da kaçınılmaz olarak, din ve bilimin birbirine ters olduğu sonucuna götürür. Yani bu düşünceye göre, bilimle ne kadar çok açıklayabilirsek veya teknolojiyle ne kadar kontrol edebilirsek, inanca da o kadar az ihtiyacımız vardır. Bilimin kapsamı genişledikçe, Tanrı'nın yeri de dereceli bir şekilde, yok olma noktasına doğru küçülür.

İşte, Tora'nın bize ima ettiği şey, tüm bunların Yahudi değil, pagan tarzı bir düşünce olduğudur. Mısırlılar, Moşe ve Aaron'un gerçek peygamberler olduklarını, kendi büyülerinin kapsamını aşan harikalar gerçekleştirdikleri zaman kabul etmişlerdir. Ancak *bizim* Moşe ve Aaron'a inanma sebebimiz bu *değildir*. Bu konuda Rambam gayet nettir:

Yisrael [halkı] öğretmenimiz Moşe'ye, gerçekleştirdiği [mucizevi] işaretler nedeniyle inanmış değildir. İnanç [bu gibi] işaretlere dayandırıldığı zaman, bu işaretlerin gizemli sanatlar ve büyü'nün yardımıyla yapılmış olabileceğine dair gizli bir şüphe hep devamlılığını korur. Moşe, çölde gerçekleştirdiği tüm işaretleri, peygamber olarak konumunu doğrulamak

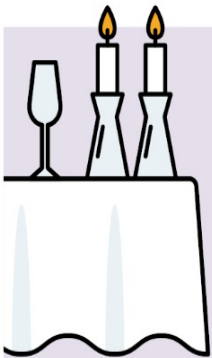
için değil, bunlar gerekli olduğu için yapmıştır... Yiyeceğe ihtiyacımız olduğu zaman *man* indirmiştir. Halk susadığı zaman, kayayı yarmıştır. Korah'ın destekçileri [Moşe'nin] otoritesini inkâr ettikleri zaman toprak onları yutmuştur. Diğer tüm işaretler için de aynısı doğrudur. Öyleyse bizim ona inanmamızın gerekçeleri neydi? Kendi gözlerimizle gördüğümüz ve kendi kulaklarımızla duyduğumuz Sinay'daki açığa çıkış...

İllhot Yesode A-Tora 8:1

Bizim Tanrı'yla karşılaştığımız başlıca yol mucizeler değil, Yahudi halkının, Tanrı'nın hükümleraltındaki bir ulus olarak anayasasını teşkil eden Sözü'dür – Tora'dır. Tabii ki Tanrı, bizim mucize diye adlandırdığımız, doğaya aykırı görünen olayların içindedir. Ama Tanrı doğanın ta kendisinin de içindedir. Bilim Tanrı'yı yerinden etmekte değildir: her seferinde daha da karmaşık ve daha da harikulade yollarla, doğanın içindeki dizaynı açığa çıkarmaktadır. Bizim dini hislerimizi azaltmanın tam aksine, bilim (doğru şekilde anlaşıldığında) onu genişletmeli, bize "Ne kadar büyüktür eserlerin, ey A-Şem; hepsini hikmetle yaptın" gerçeğini görmeyi öğretmelidir. Her şeyin üstünde, Tanrı, Sinay'da duyulan Sesin içinde bulunmalı, bize Mısır'ın aksi olacak, az sayıda insanın çok insanı köleleştirmedeği, yabancılara kötü davranılmayan bir toplumun nasıl inşa edileceğini öğretmelidir.

Antik Mısır'ın dünyasına karşı en iyi argüman, Tanrısal mizahtı. Güneşi ve Nil'i kontrol edebileceklerini düşünen kült rahipleri ve büyücüler, aslında tek bir bit bile üretmediklerini keşfetmişlerdir. II. Ramses gibi firavunlar, iddia ettikleri tanrı-benzeri statülerini anıtsal mimariler yaratarak sergilemeye çalışmışlar, muazzamlıkları Tanrısal görkemin belirtisiymiş gibi görünen büyük tapınaklar, saraylar ve piramitler inşa etmişlerdi (Gemara, Mısır büyülerinin çok küçük şeyler üzerinde işe yaramadığını belirtir). Tanrı, Mevcudiyetini en minik yaratıkların içinde açığa çıkarmak suretiyle onlarla alay eder. "Sana bir avuç tozda korkuyu göstereceğim" diye yazar şair T. S. Eliot.

Mısırlı büyücülerin (ve daha ileri dönemlerdeki haleflerinin) anlamadıkları şey, doğa üzerinde güç sahibi olmanın, kendi başına bir amaç değil, yalnızca etiksel amaçlara yönelik bir araç olduğudur. Bitler, Tanrı'nın bir şakasıydı ve bu şaka, doğa kuvvetlerini kontrol ettikleri için insanın kaderinin de efendileri olduklarını zanneden büyücüler küçük düşürmeye yönelikti. Büyücüler yanıliyordu. İnanç yalnızca doğaüstü şeylere inanmak değildir. Mevcudiyetin Yazarı'nın "Başkalarının özgürlük ve itibarlarına saygı gösterecek yollarla özgür olun" şeklindeki çağrısını duyabilme kabiliyetidir.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Çağdaş kabiliyetlerimizin, gerçekte anlamadığımız şeylerde ustalaştığımız anlamına geldiğini farz ederek bizim de Mısırlı büyücülerin düştüğü tuzağa düştüğümüz zamanlar var mıdır?
2. Sizce Mısırlı büyücüler neden belaları durdurmak yerine onların aynısını yapmaya çalışmışlardır?
3. Tanrı'nın insanın kibriyle alay ettiği fikri Tanah'taki başka anlatımlarda nasıl karşımıza çıkar?